

Socialistická architektúra na Slovensku

Stanislav Trebatický

14. marca 2020 ✚ Cirkev ✚ Komunizmus na Slovensku

Socialistická architektúra predstavuje svet detstva dnešných päťdesiatnikov a šesťdesiatnikov. Vyrastali na socialistických sídliskách, chodili do škôlok a škôl, ktoré vybudovali počas štyroch desaťročí komunisti na Slovensku a navštevovali kultúrne ustanovizne, ktoré zaplavili ľudské sídla od obcí až po krajské mestá.

Dejiny socialistickej architektúry môžeme rozdeliť v podstate na tri obdobia: stalinský neoklasicizmus, avantgarda 60. rokov a betónové obludnosti rokov 70. a 80.

Foto: 50 roky – sídlisko v Handlovej, zdroj. commons.wikimedia.org

Stalinský neoklasicizmus

Estetika stalinského neoklasicizmu vyplynula z politickej situácie v ZSSR. Odklon od avantgardných smerov, ktoré boli v sovietskom umení prítomné ešte v čase tzv. NEPu, viedol k aplikácii neoklasicizmu, ktorý vyjadroval upevňujúci sa kult Stalinovej osoby a s ním spojené, možno podvedomé, asociácie na napoleonský imperiálny štýl.

Po víťaznej vojne kulminovala éra imperiálneho monumentalizmu. Vizuálne umenie pripomínalo francúzsky klasicizujúci barok 17. storočia. Portréty generálov, armádne bojové scény a portréty vodcov mali črty práve tohto druhu monumentalizmu.

V architektúre sa uplatňujú atiky, antikizujúce stĺpy, monumentálne stavby v štýle amerického liberálno-kapitalistického imperiálneho štýlu (Empire State Building – Lomonosovova univerzita) a pod.

Na Slovensku sa v tomto štýle budovali nové sídliská alebo dokonca celé mesto (Nová Dubnica, ktorá sa pôvodne mala volať Socialistické mesto a mala byť vzorom), administratívne budovy, kultúrne centrá či študentské domovy. Škála bola veľmi široká, takmer každé mesto malo štvrť či súbor budov v tomto štýle.

Slovenským špecifikom boli prvky folklórneho umenia aplikované do architektúry, výjavy v štýle kresieb Martina Benku, či priamo od neho, ornamenty a rastlinné motívy. Častokrát sa uplatňovali motívy z ľudovej architektúry (Pezinok) alebo sa preberali sovietske vzory bez nejakých lokálnych úprav (Trenčín).

Napriek všetkej poplatnosti komunistickej ideológii sa ukázala byť táto architektúra nanajvýš životná a svojím tradicionalizmom predstavuje tú pozitívnejšiu stránku socialistickej architektúry. Kvalitou prevedenia vysoko prevyšuje to, čo bolo postavené neskôr, zrejme preto, že stavbu realizovali remeselníci starej školy, ktorí v neskorších desaťročiach už neboli medzi nami.

Foto: 50 roky, internát Mladá garda v Bratislave, zdroj: commons.wikimedia.org

Avantgarda 60. rokov

Po zániku najtuhšieho stalinizmu padol aj imperiálny neoklasicizmus a k slovu sa dostali „pokrokovejšie“ trendy. Vznikol zaujímavý jav: avantgardné architektonické snahy na kapitalistickom Západe boli odmietané konzervatívnymi zložkami spoločnosti (čiže väčšinou) a keďže fungovala autonómna samospráva, tak sa hlasovalo a väčšinou sa hlasovalo proti moderne. Táto avantgarda bola považovaná, oprávnené, za výraz ľavicového blúznenia. Preto architekti ako Corbusiére, ktorí boli doma vysmievaní a odmietaní (jeden z jeho nápadov bolo zbúrať starý Paríž, ponechať len chrám Notre Dame, Eiffelovu vežu a Víťazný oblúk a okolo nich postaviť nové, hranaté a súmerné utopické mesto), našli uplatnenie v krajine sovietsk. Sovietsky zväz, ktorý mal v búraní a ničení starých pamiatok hojné skúsenosti, sa Corbusiera s radosťou ujal a ten už čoskoro projektoval v Moskve, pričom si sovietsku skutočnosť veľmi pochvaľoval.

Vznikol ďalší paradox: socialistickí architekti považovali túto avantgardu za výraz modernej západnej kapitalistickej spoločnosti a preferovali ho ako výraz odporu (!) proti ľavicovému socializmu, ktorý pre nich stelesňoval tradicionalistický stalinský neoklasicizmus. Tieto budovy im pripomínali všetko moderné, západné, futuristické a nonkonformné. Nonkonformné interpretovali ako protisocialistické. Zábery zo západných filmov, ktoré tak rady ukazovali moderné budovy, aby znásobili dojem prosperity, sa stali pre socialistických architektov obrazom Západu a ten sa rozhodli ideovo pašovať do socialistického bloku.

Keďže sa na mienku ľudí nehľadelo, direktívne sa presadili projekty ako napr. komplex Prior – Kijev na Kamennom námestí v Bratislave, ktorý, ako povedala jedna (nadšená) belgická architektka, by sa v Belgicku v tej dobe nikdy nepresadil. Ľud tam bol zúfalo konzervatívny. Tak sa stretli západní „ľavičiari“

s východnými „pravičiarmi“ a chceli to isté. Dejiny si niekedy zažartujú.

Za najznámejšie výtvyry tohto obdobia môžeme považovať: Pamätník SNP v Banskej Bystrici, bratislavské sídlisko v Ružovej doline či desivý most SNP v Bratislave (do roku 1989 označovaný aj umelcami za hnusný, ale teraz už zrejme krásny a zase tým pokrokovým Západom tak cenený).

Foto: 60 roky, Obchodný dom Prior a hotel Kyjev v Bratislave, zdroj: wikipedia.com

Betónová obludnosť a 80. roky

Masová architektúra Husákovej éry vyústila do rýchlovýroby panelových sídlisk typu Petržalka v Bratislave, ktorých ohavnosť, monotónnosť a účelovosť je dokonale známa.

Pokračovala aj výstavba kvázi avantgardných projektov ako napr. Slovenská národná galéria v Bratislave, Okruhový dom armády v Trenčíne, Divadlo Andreja Bagara v Nitre a pod., ktorým padli za obeť historické budovy v centrách miest. Za zmienku stojí Dom umenia v Piešťanoch, kolosálne ohavná hora betónu zasadená do prostredia starého anglického kúpeľného parku, ktorá úprimne vydesila obyvateľov Piešťan.

Desiatky betónovo sklenených obchodných domov bolo tiež situovaných do historických centier a vytvorili z historického Slovenska zúfalé divadlo architektonickej ohavnosti a skazy. Neomietnuté hory betónu, už po niekoľkých rokoch narušené poveternostnými podmienkami, vzbudzovali trvalý pocit hnusu a zúfalstva.

Foto: 70 – 80. roky – Slovenská národná galéria v Bratislave, Zdroj: wikipedia.com

Výsledkom bola strata dejinnej identity väčšiny slovenských miest, ktorých historické centrá stratili bývalú malebnosť a stali sa nahromadením nesúrodých prvkov, medzier po zbúraných budovách a parkovisk.

To, čo nestihli zničiť v budovateľskom nadšení súdruhovia, to dokončili ich deti transformované na prozápadných liberálov. Ako spolupracovníci či majitelia developerských spoločností búrali bez zábran staré budovy a nahrádzali ich a nahrádzajú ohavnou kombináciou železa, skla, gýču a pochybnej účelovosti.

Socialistická architektúra v podstate pokračuje ďalej a nielen na východe Európy. Stala sa určujúcim výrazom globálnej socializácie, sociálneho inžinierstva a masovej spoločnosti. Avantgardné umenie a

ľavicové utópie, kontinuálne sa tiahnuce Európou, vytvorili súbor vzorov pre architektúru vykorenenosti, straty identity a atomizácie ľudských komúnít.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/socialisticka-architektura-na-slovensku/>